

SEMANTICA REFERATULUI BIBLIC AL FACERII LUMII

« Știința dicționarilor – dicționarul abordat din perspectiva lingvistică, dar și ca obiect cultural » este o provocare extraordinară, nu doar pentru filologi, ci, pentru toate specializările posibile, într-o lume academică. Provocare este și pentru Teologie, deoarece suntem mult prea săraci, nu în știința dicționarilor, problemă care, din nefericire, încă nu se pune la noi, ci în posesia unor astfel de instrumente de lucru. În teologia românească problema dicționarilor este secundară. Deși în ultimii 20 de ani s-au înființat mai multe Facultăți de Teologie, deși s-au obținut foarte multe doctorate, deși avem baza logistică pentru o abordare frontală a nevoilor imediate de întocmire a unor dicționare teologice, de strictă necesitate, lipsește un *dispecer general, o inimă care să bată coerent, o conștientizare a secetei culturale*. Nu putem trece sub tăcere, unele eforturi, depuse până acum, de câțiva temerari, dar care sunt destul de firave față de potențialul pe care îl are Biserica Ortodoxă Română. Ne referim la Pr. Mircea Basarab [1], pr. Ion Bria [2], pr. Mircea Păcurariu [3], care ne-au lăsat câte o lucrare în acest sens. Conștiința colectivității în cercetare, cu unele mici excepții, încă nu funcționează la români. De aceea, am acceptat invitația «Centrului de cercetare în Teoria și practica discursului». Formulăm explicit motivele colaborării noastre : 1) generozitatea, dar și provocarea temei – Știința dicționarilor ; 2) conștientizarea nevoii unui dialog interdisciplinar în cercetarea academică ; 3) posibilitatea susținerii unei comunicări, despre o temă, pare-se, cunoscută de toată lumea, dar care are încă nebănuite profunzimi : *Referatul Biblic al Facerii Lumii*.

Înainte de a trece la tratarea propriu-zisă a temei, aș dori să fac unele precizări legate de limba ebraică biblică. Face parte din limbile semito-hamitice, care se înrudeau între ele, fiind vorbite de descendenții lui Noe [4]. Ca și limbile indo-europene, limbile semito-hamitice sunt flexionare, valorile gramaticale exprimându-se prin alternanțe vocalice (flexiune internă). Rădăcinile cuvintelor sunt în majoritate triliterale și ele își păstrează numai consoanele. Părțile de cuvânt se obțin prin combinația vocalelor, puțin variate, cu rădăcinile triconsonantice. Substantivul la singular se opune unei forme de colectiv, care se exprimă, fie prin forme vechi de *colectiv*, fie prin forme cu sufix. Formele verbale, ca și cele nominale se pot obține prin alternanțe vocalice (flexiune internă). În ceea ce privește persoana, aceasta se exprimă prin două mărci, în distribuție complementară : prima, care este formulă autonomă și se folosește ca subiect sau predicat, cea de a doua prescurtată sau sufixată are valoare de complement direct la verbe și de posesie la substantive. Majoritatea substantivelor derivă din rădăcina verbală. Verbele au numai două moduri personale – indicativ și imperativ și două impersonale – infinitiv și participiu. Limba ebraică biblică face parte din grupa limbilor canaanene și a fost vorbită în Canaan, odată cu intrarea israeliților (sec. XIV-XIII î.d.Hr.). A cunoscut o dezvoltare deosebită, devenind limba națională a evreilor, în care s-au scris cărțile Vechiului Testament. Limba ebraică biblică are un alfabet consonantic, cele 23 de consoane putând da, prin combinația lor, diferite părți de cuvânt. Literele alcătuiesc rădăcina triconsonantică sau baza cuvântului care se scrie de la dreapta la stânga. Față de consoane, vocalele (lungi sau scurte) au un rol secundar, ele schimbă ușor, într-un număr limitat de scheme prin care se exprimă raporturile gramaticale. Schemele sunt după posibilitățile lor combinatorii, nominale, verbale și nici verbale, nici nominale. Dacă schemele verbale folosesc sufixe pronominale și sunt de 3 feluri – diateză, timp și mod, cele nominale au ajuns să fie lexicalizate. Schemele nici verbale, nici nominale se combină numai cu prepoziția și pronumele personale. Mai facem și precizarea că, pentru derivarea cuvintelor se folosesc diferite metode, substantivele comune compuse sunt puține și, în general, substantivul se acordă în gen și număr cu numeralul, iar adjectivul nu are forme speciale pentru gradele de comparație care se redau prin adăugarea prefixului, articolului sau repetarea cuvântului. Vocabularul limbii ebraice biblice era compus din aproximativ

5500 de cuvinte, care derivau din 500 de rădăcini triconsonantice [5]. În evoluția ei, deosebit ebraica preexilică și cea postexilică, prima fiind cunoscută sub numele de *epoca de aur* și s-a impus prin puritate, stabilitate în proză, prin naturalul și prospețimea imaginilor istorice, iar în poezie prin claritatea stilului, pe când cea de-a doua, își pierde prospețimea, stilul se alterează, își pierde originalitatea și tinde spre imitație. Cu timpul ebraica este înlocuită în vorbire cu aramaica, iar evreii o vor folosi numai în cult, ca limbă literară religioasă. Întrucât poporul nu mai vorbea limba ebraică, textul ce se citea la sinagogă nu mai era înțeles, fapt ce a dus la apariția unor traduceri, tâlcuiri, așa numitele *targume aramaice (parafrazări), glose și explicații*, păstrate la început pe cale orală. Ele au fost fixate în scris în *Talmud*, cu cele două direcții: *Mișna* (sec. II d.Hr.) și *Ghemara* (Ierusalimiteană sec. IV d.Hr. și Babiloniană, sec. VI d.Hr.). Din sec. II d.Hr. se naște ebraica mișnaică, cu foarte multe împrumuturi, din sec. XVIII se naște ebraica medie sau neoebraica, care este urmată, la sfârșitul sec. XIX de ebraica modernă sau ivrit. Recunoscută ca limbă oficială, în 1921, ebraica modernă devine limba principală a statului Israel, în anul 1948.

Întorcându-ne la tema noastră, facem precizarea că *Referatul Biblic al Facerii* este partea de început al primei cărți a Vechiului Testament [6], numită *Facerea* sau *Geneza*. Încercarea de a surprinde semantica expunerii modului în care Dumnezeu i-a descoperit lui Moise că El este Creatorul Universului, iar el a reușit să articuleze în cuvinte, fraze și cărți, pentru ca acest lucru să fie cunoscut și de ceilalți oameni, a izvorât din dorința de a vedea cât de profund este mesajul biblic și cât de superficial este el abordat și expus, uneori, chiar în mediile universitare sau cercetarea academică. Este important de cunoscut că

« Biblia e însăși rostirea lui Dumnezeu, anume pentru oameni și prin oameni » [7].

Dacă Dumnezeu a vorbit cu Adam într-un mod simplu după căderea în păcat, omului i-a fost foarte greu să mai descifreze mesajul divin. Din excepție în excepție, cotitura în istorie, în dialogul divino-uman, a avut loc în timpul lui Moise, un bălbăit, prin care Dumnezeu a ales să le grăiască oamenilor, mai mult chiar să le ofere Cuvântul Său scris. Când a fost chemat la această misiune, Moise a ezitat, a încercat să *paseze* responsabilitatea, dar momentul este deosebit de semnificativ, pentru înțelegerea Sfintei Scripturi, de aceea îl redăm și noi:

« - Cum o voi face Doamne, de vreme ce sunt gânșav ?

- Tu, într'adevăr, ești, dar Aaron, fratele tău, nu e. Eu îți voi spune ție, tu îi vei spune lui, el va spune oamenilor, și astfel tu vei fi pentru el ceea ce sunt Eu pentru tine ».

Este momentul în care Dumnezeu se descoperă, dorește să fie cuprins în și de cuvinte, momentul în care „*Teologia se făcuse filologie*”, căci, la puțin timp, Moise a mai primit o poruncă: *Apucă-te și scrie totul într-o carte!* Și el a scris și de atunci au început problemele analizate de filologi și teologi, legate de natura și istoria textului biblic, de autori, de limbi originale ori derivate, de traduceri și copiiști, de codici și colecții,

„de studii și cercetări savante, cu evaluări semantice și ediții critice..., totul, în ultimă instanță, menit să redea filologiei transparența teologică prin care cuvintele redevin Cuvânt” [8].

Și nu cred că ar fi cineva care să nu înțeleagă că Moise, căruia Dumnezeu i-a descoperit, atât faptul că El e creatorul Universului, dar și modul în care l-a creat, a fost obligat să folosească rațiunea și limbajul uman, ca ceea ce el scrie să fie accesibil omului. A fost nevoit să transfere imaginile descoperirii în text clar, cu exprimare simplă, dar precisă, ca, peste veacuri, oricine va dori să cunoască Adevărul, să citească mesajul său. Dar să pornim la drum!

„Întru'nceput a făcut Dumnezeu cerul și pământul”(Facere I, 1) [9].
Be're'sit bârâ' Elohim hassamayim we'ha'areț.

Întru'nceput. Este important de reținut că, în textul masoretic, cartea Facerii se numește *Bereșit* - *be're'sit* - *la început*, după primul cuvânt, cu care se deschide descoperirea lui Dumnezeu sau Revelația. De 10 ori se întâlnește la plural - *tol'dot*, cu sensul de *Istoria*

începuturilor sau a familiei. Septuaginta [10] a tradus *Geneseis*, iar Vulgata [11] – *Generationes*. Cei 72 au pus deci în circulație termenul de Geneză (origine). Dar justificarea directă a acestui nume este *Referatul Biblic al Facerii, povestea creației*, cum găsim definit acest monument în literatura contemporană, uneori, chiar și în cea de specialitate. Cu acest cuvânt începe cartea și a cărei formulă –cheie – *tol'dot* (Fac.II, 4), a fost tradusă, sub influența de la Fac.5,1 – „aceasta este cartea neamurilor ...”, prin *he biblos geneseo* [12]. Prin intermediul Vulgate numele de *Geneză* a primit dreptul să fie citat în Occident. Dar, Sf. Vasile cel Mare, în *Omilia la facere*, arată că Moise

„a spus mai întâi: „Întru început”, ca să nu socotească unii că lumea este fără început. Apoi a mai adăugat „a făcut”, ca să arate că ceea ce a făcut este o foarte mică parte din puterea creatoare a lui Dumnezeu” [13].

Pe de altă parte, expresia „întru început” sugerează că Dumnezeu transcende timpul, că El este anterior oricărei mișcări [14]. În ceea ce privește noțiunea de *timp*, sau pentru a reda *timpul*, trebuie să spunem că, în Vechiul Testament, întâlnim cuvântul *'et*. Este folosit de 297 de ori, în diverse situații și foarte mulți cercetători cred că „termenul derivă, prin intermediul cuvântului *'enet* (cf. Aramaicului *ke'net* – și *acum*), de la rădăcina *'anâh* (a răspunde sau a se ocupa de ceva); alți cercetători cred că derivă de la rădăcina *ya'âd* (a fixa o întâlnire; cf. *Mo'ed* – *timpul determinat*), dar prin intermediul formei *'edet*” [15]. Cuvântul *'et* nu are sensul abstract al grecescului *chronos*; de aceea Septuaginta nu l-a tradus decât de 3 sau 4 ori (Ier. 30,7; 31, 1; Est. 6, 13) prin *chronos*, dar de 162 ori prin *kairos*, de 26 de ori prin *hora* și altele prin adverbe de timp sau prin adjective. În Ester 9, 27 și în părțile aramaice ale Vechiului Testament se întâlnește termenul de *ze'man*. Timpul convenit sau data unei sărbători religioase se numește *mo'ed*; un timp lung al unei vieți umane sau o perioadă istorică este numită *dor* (Fac. 6,9; 7,1; 15,16) sau redată prin formula foarte frecventă de *zi – zile* – *yom* [16]. Cuvântul *yom* a fost tălmăcit și răstălmăcit de teologii creaționiști, în dorința de a acomoda textul biblic cu datele științifice ale unei epoci deja depășite. Termenul poate fi subiectul unui simpozion.

A făcut. Înainte de a analiza acest cuvânt, dorim să menționăm faptul că în toate limbile, în care s-a tradus Sf. Scriptură, se folosește verbul *a face*. Originalul ebraic folosește mai multe verbe, cu sens apropiat acțiunii creatoare, făcând deosebire între:

yâsad – fondează; *bânâh* – construiește; *yašar* – modelează, formează; *holid* – naște; *âsâh* – face; *bârâh* – face; *qânâh* – creează.

Doi termeni sunt mai familiari expunerii creației : *qânâh* și *bara*. Sprijinindu-se pe textele ugaritice ale inscripțiilor de la Karatepe și Leptis Magna (Africa de Nord), ca și pe vocabularul Vechiului Testament, un cercetător, P. Humbert, a arătat că verbul ebraic *qânâh* nu înseamnă numai *a cuceri*, ci și *a crea*. Dar este puțin probabil ca această dublă semnificație să urce la două rădăcini diferite *qnw* și *qny*. Verbul *qânâh* are sensul de *a crea, a produce cu Yahve*, așa cum se exprimă Moise la Fac. 14, 19 și 22; Deut. 32,6; are probabil același sens cu exprimarea din Fac.4,1, în care subiectul este Eva, care *zămislește și naște*.

Termenul tehnic, al teologiei biblice asupra creației, este *bârâ* – *bârâh*. Vechiul Testament nu-l folosește decât pentru a desemna acțiunea divină. Se va reține că acest termen, care figurează de 52 de ori în Biblie, se prezintă de 7 ori la Fac.1,1; 2,4; de 3 ori în Fac.5,1, și de 3 ori în Ieș. 21,24; 34,10; apoi în Numeri 16,30; Ieremia 31, 32, la unii autori exilici sau postexilici. În Psalmi sunt aluzii la Fac.1. Care este sensul primitiv al lui *bârâ* (în araba-sudică semnifică a construi)? În Biblie, ideea fundamentală a cuvântului pare să fie *a face un lucru minunat, nou, emoționant*. Verbul apare cu acest sens și fără semnificație teologică secundară, la Ieș. 34,10 (unde se referă, se aplică la minunile pe care Dumnezeu le-a făcut în favoarea poporului său); în Num. 16, 30 (unde are ca subiect moartea subită a lui Datan și Abiron) și în Ier. 31, 22 (unde se vorbește despre lucrul nou al întoarcerii lui Israel la Yahve). Obiectele lui *bârâ*, care nu este niciodată însoțit de un acuzativ de materie, sunt

cerul și pământul (Fac.1,1; 2,4), soarele, luna și stelele (Ps. 148,2), lumina și întunericul (Is. 45,7), pământul (Amos 4,13), omul (Fac.1,27; 5,1; 6,7), o inimă curată (Ps. 51,12) [17].

De aceea, putem spune că traducătorul este trădător – traduttore traditore, deoarece, nimeni nu a tradus complet textul ebraic, în care verbul *a face*, din prima zi, nu este același cu *a face* din a doua și următoarele zile. Referindu-se la această realitate, Sf. Vasile cel Mare, spune:

„Așadar, ca să arate că lumea este o operă de artă, pusă înaintea tuturor spre a fi privită și contemplată și ca să facă cunoscută înțelepciunea Creatorului ei, înțeleptul Moise n-a folosit alt cuvânt, ci a zis:”
întru început a făcut”, n-a zis „a lucrat”, nici „a adus-o la existență”, ci „a făcut” [18].

Putem spune că verbele *âsâh*, *yâșar*, *bânâh*, *yasad*, *holid*, *qânâh*, sunt cuvinte care exprimă operațiuni umane sau operațiuni divine, în timp ce termenul *bârâ'* semnifică numai o acțiune divină. Deși traduse, de cele mai multe ori, cu verbul *a face*, totuși înseamnă a face din ceva, pe când verbul *bârâ'*, înseamnă a face sau, mai bine zis, a crea din nimic și ia sens propriu, semnifică o acțiune divină, dar numai la formele *qal* și *nifal* [19]. Nu s-a dovedit niciodată că a luat și alt sens. Câțiva autori, chiar catolici [20] au crezut că acest verb, *bârâ'*, nu semnifică prin el însuși o creație propriu-zisă, sau o creație din nimic. Dimpotrivă, cei mai mulți exegeți gândesc, că sensul său propriu este acela al creației din nimic. De altfel, este sensul pe care l-au dat evreii totdeauna acestui verb.

Dumnezeu. Toți oamenii cunosc că acesta este numele pe care-l dăm noi, creștinii, divinității. Sf. Grigore de Nazians spune că nu e cu putință să-i dăm un nume lui Dumnezeu, deoarece

„Singură natura necreată, pe care noi o credem a fi în Tatăl, în Fiul și în Sf. Duh, depășește ceea ce numele pot să însemne, să semnifice. De aceea, zicând **nume**, textul ce ne transmite credința nu adaugă ce nume (cum am putea, într-adevăr, să găsim un nume Celui ce este deasupra oricărui nume?). Dar ne dă posibilitatea, în măsura în care gândirea noastră umană, prefăcută după credință, poate să găsească câteva nume susceptibile a desemna natura ce este deasupra acestora și de a le ajusta, în mod asemănător, Tatălui și Fiului și Sf. Duh, ca acesta să fie numele bun sau incoruptibil, tot ceea ce fiecare consideră demn de a fi primit pentru a desemna natura fără atingere” [21].

Dar, trebuie să recunoaștem că omul este singurul care a primit de la Dumnezeu o facultate a rațiunii, adică nu o putere de a raționa în abstract, ci o putere de a atribui lucrurilor un nume, care le este apropiat, care spune, cu adevărat, ceva despre ființa lor. Conținutul darului lui Dumnezeu, făcut omului, este această legătură reală cu ființa lucrurilor. Iar darul cuvântului își are farmecul lui, fie și numai dacă ne gândim că rolul limbajului este să deschidă, oricărui suflet, punți de legătură, căi de acces spre lucruri, ființe și spre Dumnezeu, în ultimă instanță. În acest sens, fiecare cuvânt este o punte, un drum ce face legătura cu cineva sau cu ceva, dar deschide și perspective. El este, în același timp, o provocare reală, pentru bietul om, să-i dea valoarea creatoare, pe care o descoperă Referatul Biblic, valoare ce a avut-o cuvântul în gura lui Dumnezeu (am îndrăznit să fac analogia, pentru o mai ușoară înțelegere a provocării cuvântului). De aceea, Mântuitorul ne-a invitat să avem grijă ce vorbim, fiindcă pentru orice cuvânt neroditor vom da seama. Mai mult, El ne-a rugat să avem cuvintele „drese cu sare”. Poate nu greșim dacă spunem că, orice cuvânt este o cale către Dumnezeu, el ne descoperă ceva și altceva și iarăși ceva și altceva, până ni-l descoperă pe Dumnezeu. Căci, pe de o parte, nu-i posibil ca singurul din Universul nostru, capabil să descifreze sensul sau rațiunea lucrurilor să fie omul, iar, pe de altă parte, rațiunea lui să fie valabilă numai în descoperirea sensurilor lucrurilor și ființelor, iar în descoperirea lui Dumnezeu, nu. Întorcându-ne la numele lui Dumnezeu, vom arăta ce descoperă omul modern. Numele divinității, în Sfânta Scriptură a Vechiului Testament este IAHWE. Deși este prezentat ca nume al divinității naționale a poporului lui Israel și al lui Iuda (cele două regate), totuși el este atestat atât independent, cât și ca element *teofor*, al unui mare număr de antroponime. Teonimul izolat prezintă dificultăți datorită faptului că pronunția sa a fost interzisă, gradat, începând din epoca ahmenizilor și că acest nume tabu a fost înlocuit în

uzul zilnic, la lecturarea Scripturilor și la rugăciune prin apelative, dintre care cele mai importante sunt:

Adonai – Domnul meu; ha-Sem (în ebraică) și ze'ma' (în aramaică).

Datorită acestui lucru, pronunția adevărată s-a pierdut, dând loc formelor aberante, precum *Yehova* și nu a putut fi reconstituită, decât pornindu-se de la câteva mărturii vechi. Astăzi, în publicațiile științifice, se folosește forma de *Yahve*, cu câteva variante ortografice. Este important de cunoscut faptul că, în textele semitice din nord-vest, redactate în scriere alfabetică consonantică, teonimul izolat Y se prezintă, din sec. IX în sec. VI î.d.Hr., sub forma tetragramei *YHWH*, care este aproape singura folosită în Vechiul Testament și în literatura postbiblică ebraică și aramaică, anterioară lui Mesia. Totuși forma prescurtată *YHW* apărea în mod excepțional într-o inscripție paleo-ebraică, la sfârșitul sec. IX, î.d.Hr., găsită la Kuntillet' Ajrud, în nordul Sinaiului, apoi în papirusii iudeo-aramaici de la Elephantine, din sec. V î.d.Hr. Se întâlnește forma *YHW* pe câteva ostraca Elephantine și într-un papirus. În sfârșit, Vechiul Testament ne oferă câteva exemple ale formei prescurtate *YH*, în special în formula *hallu yâh – Aleluia*. În manuscrisele medievale, ale scrierilor postbiblice, tetragrama este înlocuită cu sigla *ywy*, dar este scris în întregime în manuscrisele biblice. În epoca greco-romană, se scria cu caractere ebraice, în unele manuscrise ale versiunilor grecești ale Vechiului Testament, cum arată *Papirusul Fouad 266*, care a fost scris către anul 100 d.Hr., și cum confirmă Hexapla lui Origen, care nu a transcris tetragrama în caractere grecești. Numele teofore nu constituie niciodată tetragrama completă. În inscripțiile iudaice *YHW* apărea ca primul sau al doilea element al numelui, atunci când documente epigrafice nord-israelite atestă folosirea formei *YW*. La Elephantine se recunosc câteva exemple de *YHW* și de *YH* la începutul numelui. Această formă se folosește, din ce în ce mai mult, ca al doilea element al numelui, începând cu epoca ahmenizilor. Cele trei forme *YHW*, *YW*, *YH* sunt folosite în Vechiul Testament [22].

În ceea ce privește *vocalizarea* tetragramei *YHWH*, care reprezintă forma completă a numelui, poate fi reconstituită cu certitudine pe baza scrierilor grecești și trebuie să se citească *Yahweh*, în care *h* final de la *YHWH* este folosit pentru a indica vocala finală *e*. Forma de *YHW*, întâlnită într-o inscripție de la Kuntillet' Ajrud se pronunța probabil la fel, cu precizarea că numele divin fusese notat într-o grafie pur consonantică, fără *h*-ul final. În schimb, forma *YHW* de la Elephantine trebuie să corespundă lui *iao'* din papirusii biblici și să sugereze o pronunție de felul *yaho*. Varianta *YHH* poate să indice aceeași pronunție, cu precizarea că literele *YH* corespund începutului cuvântului, adică lui *ia*. Pentru a fixa vechea pronunție a elementului teofor *YHW*/*YW* de nume proprii, trebuie să ținem cont de două particularități ale scrierii cuneiforme: *vocala o / o* (cu accent circumflex) este totdeauna redată ca *u / û* și vocala finală a cuvintelor, de ex. În *'ia-a-wa*, nu se pronunța în perioada târzie. Ținând cont de aceste particularități, ajungem la concluzia că elementele teofore *YHW* și *YH* se pronunțau *Yaho*, respectiv *Yav*, această ultimă formă evoluând, mai târziu, în *Yo'*, care este indicat de actuala vocalizare a Bibliei masoretice.

Nu sunt neglijabile nici etimologia și semnificațiile numelui divin. Astăzi oamenii sunt, din ce în ce mai mult, de acord că tetragrama reflectă, într-o manieră corectă, cea mai veche formă a numelui și că el reprezintă un aspect conjugat al verbului *hwy*, precedat de forma de pronume personal de la persoana a treia singular, *ya*. Această formă verbală, folosită ca nume divin, a fost substantivizată. Se găsesc mai multe exemple, ale acestui proces, printre vechile teonime semite, amorite, akkadiene sau nord-arabe:

iakub-El – a binecuvântat; iatur-Mer – Mer a revenit; Ikludum – a înțeles; iaitha'um –salvează; ia'uq – ține la depărtare; lagut – ajută, etc.

Rămâne, totuși, controversat sensul formei verbale. În sfârșit, rădăcina semitică *hwy* (cu derivatele *hyh* și *hwh*) poate semnifica : *a cădea, a sufla* (cu referire la vânt), *a fi pasionat, a vorbi, a exista, a fi* și, la factitiv, *a crea*. Majoritatea accepțiunilor converg cu ușurință spre a restabili o noțiune de bază, care, în aparență, este aceea de „*a emite un sunet sau un suflu*”, verbul însuși provenind dintr-o onomatopee. Sensul de a sufla trebuie să fie foarte vechi. Ori, Referatul Biblic al Facerii indică faptul că *Yahve* se manifesta pe muntele sfânt în uragan (Ieș. 19), sau în

zgomotul unei brize ușoare (I Regi, 19,12). De aceea e posibil ca, la început, *Yahwe* să semnifice *a suflat* sau *sufală* [23].

Cerul. În traducerea românească, ca și în alte limbi de altfel, se spune că

„Întru'nceput a făcut Dumnezeu cerul și pământul” (Fac.1,1), iar în a doua zi, „Dumnezeu a făcut țărâ și a despărțit apele cele de sub țărâ și apele de deasupra țărâi. Și Dumnezeu a numit țărâ **cer**” (Fac. 1, 7-8).

Constatăm că apare cuvântul *cer*, atât în prima zi, cât și în a doua zi. Este cu neputință să fie una și aceeași realitate, căci Dumnezeu nu putea crea de două ori același lucru. În realitate, în limba ebraică întâlnim două cuvinte: *samayim* și *râqia*. Cuvântul *samayim* se pare că vine de la rădăcina *sâmâh* – *a fi ridicat*. Grecii vedeau în cer, mai ales, un acoperiș, o îmbrăcăminte, o anvelopă, ca un fel de acoperiș al lumii terestre și-l exprimau prin cuvântul *οὐρανός*. Cuvântul era și în sanscrită, sub forma *varuna*, provenind din rădăcina *var*, care însemna a acoperi. În latină, cuvântul *caelum* exprima, în special, ideea de boltă, cu rădăcina *ku* – *a scobi*, sau poate ideea de lumină, de la rădăcina *kha* – *a străluci* [24]. Cuvântul *samayim* este folosit în textul ebraic la plural, ceea pentru logica noastră pare anormal, dar se traduce cu singularul – *cerul*. Pe de altă parte, el se găsește la singular doar în semitica orientală, pe când limbile semitice nord-vestice se folosește la plural din dorința de a exprima ideea de expansiune spațială. În Sfânta Scriptură *samayim* este, în linii generale, sinonim cu *râqia* – *firmament*, cele două concepte se înlocuiesc adesea. Ca și firmamentul, cerul este prevăzut cu jgheaburi (Fac.7,11), cu stâlpi (Iov 26, 11); el dă o consistență cvasiarhitecturală, sau după un alt model cosmologic, aceea a unei țesături întinse de Dumnezeu (Is. 63, 19). Aștrii, care în Fac.1,14 – 15, sunt acroșați pe firmament, sunt de altfel (Deut. 4,19) fixați în cer. Această identitate conceptuală între *samayim* și *râqia* este explicit enunțată în Fac.1,8: *Și Dumnezeu a numit țărâ cer*. Totuși câmpul semantic, deschis de *samayim* este mai larg decât cel al lui *râqia*; acesta din urmă este un termen tehnic și cosmologic cu deschidere foarte redusă. *Samayim* are un sens mai general și de asemenea religios; el corespunde la tot ceea ce, în univers, se află deasupra pământului, de la troposferă (păsările zboară în cer, Fac.1,20), la spațiile intersiderale (cerul-cerurilor, adică cel mai sus, sau tronul lui Yahve, Deut.10,14), trecând prin aceste regiuni celeste, minunate, misterioase (de deasupra firmamentului!) unde sunt izvoarele adâncului și jgheaburile cerului (Fac.8,2) și zăpezii (Is.55,10), a grindinii (Iosua 10,11), a tunetului (I Regi 2,10), etc., etc., în acest sens, firmamentul fiind cuprins în această imensitate. Pluralul *ouranoi οὐρανοί*, folosit de cei 72 – *Septuagintă*, nu pare să facă ecoul pluralității cerului, atestat în gândirea elenistică gnostică sau rabinică și în apocrife; este mai degrabă un semitism imitat, asupra pluralului *samayim*. Putem spune că, în prima zi a fost creat *cerul* – *lumea spirituală*, *lumea îngerilor* (Ps.96,6), *locul sălășluirii lui Dumnezeu*, *împărăția lui Dumnezeu* (Dan. 4,23; Mt. 3,2; 4,17).

Pământul. Citind *Referatul Biblic al Facerii lumii*, în limba română, este cu neputință să nu constați că Dumnezeu a făcut în prima zi *cerul și pământul*, iar în a treia zi a poruncit ca

„Apele de sub cer să se adune într'o singură adunare și să se arate uscatul” (Fac.1,9)...și Dumnezeu a numit *uscatul pământ*” (Fac.1,10).

Iarăși ai sentimentul că Dumnezeu a făcut, fie de două ori pământul, fie două feluri de pământ. Originalul ebraic ne lămurește, însă, cum stau lucrurile, fiindcă sunt doi termeni diferiți, care se folosesc pentru ceea ce la noi s-a tradus prin unul – *pământ*. Aceștia sunt *'ereț* și *'adâmâh*, dar cu sens diferit, de la o situație la alta sau care se deduce din context. Spre exemplu, în cartea Deuteronom găsim cea mai simplă lămurire. Astfel, în **primul caz, la 6, 3** – *'erț... zâbat hâlâb udbaş – pământ care curge ca laptele și mierea*; iar **al doilea caz la 41,20** – *hâ'âdâmâh...zâbat hâlâb udbaş – pământ care curge ca laptele și mierea*, cu precizarea că doar în limba română traducerea este aceeași. Sensurile sunt, totuși diferite. Primul desemnează, mai ales, o realitate cosmologică (planeta, am spune noi), iar al doilea re referă la pământ ca *sol, teren*, materia elementară. Pentru ambele cazuri și grecii folosesc același cuvânt – *ge* – *γη*. Dar aici se mai impune o precizare, și anume: cosmogonia postexilică a Fac. 1,1 – 2, 3, prezintă o imagine un pic confuză a creației *Pământului* – *'ereț*. Mai întâi (Fac.1,1-2), opus cerului, încă din actul creator inițial și formând împreună cu el, *Universul* (Fac.1,1), pământul pare să se confunde, dezordonat și dezorganizat –

tohu va'bohu – cu *abisul apelor*. După aceea (Fac. 1,6-10), dihotomia care există în creație este asigurată: pământul se opune oceanului, din a cărui imensitate țâșnește uscatul – *yabbâšah*. Suntem aici victime ale ambiguității, chiar a termenului *'ereṣ* care, în primul caz, reprezintă conceptul nostru de *planetă – univers* și, în al doilea, cel de *uscat – terra* (după principiul trihotomic, enunțat de Ps. 146,6: *pământ – mare – cer*). În cosmogonia mai veche, la Fac.2,5-7, *Pământul* este un deșert steril, la periferia căruia Dumnezeu plantează o grădină (Edenul) pentru a oferi locul de viață omului. Important este că, în ambele tradiții, un lucru esențial își păstrează consistența:

Dumnezeu este creatorul pământului (Fac.1,1; 2,5); *El este stăpânul absolut și îi cunoaște limitele* (Ps.24,1-2; Is.40,22); *poate să-l zguduie după bunul plac prin cutremure de pământ; prin mărirea lui; Pământul dă slavă lui Dumnezeu* (Ps. 66,1-14; Iov 38,4-30).

Pământul, originea vieții. Omul. Cât privește cel de al doilea cuvânt *adâmâh – sol, pământ*, se pare că suntem într-un joc de cuvinte, cu adâncă semantică [25], căci la Fac.2,7 se afirmă că pământul argilos, roșu [26] și fertil, cel pe care-l folosește olarul (Is.45,9) și ceramistul (I Regi 7,46) este cel din care a fost făcut omul (Ier.18,6). De asemenea, omul, Adam – *pummul de pământ*, se va întoarce în pământ (Iov 1,21; Sirah 40, 1), care este *mama-comună, ge – γη – meter – pământul – mamă* al grecilor, *omniparens*-ul lui Virgiliu, conținând în sine germele întregii vieți (Ps. 139, 15). De aceea, în semn de doliu, evreii împrăștiau pulbere, țărână pe capul lor (I Sam 4,12). În Referatul Biblic al Facerii, capitolele II și III, cuvântul *'âdâm* este folosit de 23 de ori. Dar nu este totdeauna la fel aceeași formă, ci uneori este precedat de o particulă separabilă, alteori fără nici o particulă. Este frapant să constatăm că are totdeauna articol, cu excepția a trei cazuri, când *lamedh* [27] este vocalizat cu *sewa'* [28] și nu cu *qamṯ* [29]. Se pare ca această particularitate să fie proprie vocalizării tiberiene[30]. Există în aceste trei cazuri un singur exemplu de vocalizare babiloniană: adică este citarea din Fac. III, 17, în *Ms Assemani 66* a lui *Sifra*. Aici *lamed* poartă, foarte clar, un *qameṯ*. Dat fiind acest fapt, este firesc, pentru cei mai mulți exegeți contemporani, să postuleze inconsecvența unei vocalizări masoretice tiberiene și să propună corectura de rigoare, adică înlocuirea celor trei *sewa'* cu *qameṯ*. [31]. Dar avem reacții la această propunere de corecție de text și, în literatura de specialitate, chiar s-a impus așa numita *soluție Cassuto* [32]. Cassuto a susținut că acolo unde autorul sacru a dorit să dea numele lui Dumnezeu – Elohim, a articulat cuvântul, iar unde a dorit să vorbească despre un idol, căruia i se închinău ca unui zeu-dumnezeu popoarele vecine, sau chiar de unii dintre israeliți, l-a redat fără articol. Un alt cercetător, Mayer Lambert, constatând aceeași particularitate la cuvântul *toseft* [33], a tras concluzia că

„este posibil ca, devenind nume propriu, cuvântul să suprima articolul, acolo unde s-a putut să o facă fără să schimbe consoanele”[34].

Deci, vocalizatorii nu mai simțeau prezența sau absența articolului, afectând aceste substantive (*'elohim, 'âdâm și toseft*), în aceeași manieră ca Moise, sau cum o simțeau autori exilici și postexilici. Această preferință sfârșea cu o absență a articolului, acolo unde inițiativa lor de vocalizare putea să tranșeze situația, adică acolo unde aceste cuvinte, datorită prezenței prepozițiilor inseparabile *beth, kaph, lamed*, avea nevoie de o vocalizare cu articol sau o vocalizare fără articol. Dimpotrivă, acolo unde aceste cuvinte aveau o formă consonantică nechivocă, vocalizatorii respectau prezența sau absența articolului, pe care consonantismul îl impunea. Problemele ridicate de interpretarea cuvântului *pământ* sunt departe de a fi fost inventariate aici.

Ne mulțumim cu analiza primului verset al cărții *Facerii* și cu convingerea că este cu neputință să nu observăm câte probleme de nuanță, interpretare, semantică au fost ridicate. Departe de a avea conștiința că am făcut ceva, am reușit doar să deschidem perspective și să arătăm cât de mare nevoie avem de munca celor ce-și propun să alcătuiască *dicționare* sau să facă evaluarea și interpretarea corectă a unui text, cu atât mai mult a unui text sfânt. Am constatat, în același timp că sensibilitatea celor ce folosesc ebraica biblică a evoluat în decursul timpului ajungându-se până la stabilirea oportunității determinării unui substantiv prin articol, într-o situație sau alta. Textul consonantic, fixat într-o epocă foarte îndepărtată, a fost respectat în lectura tradițională, chiar și atunci când se folosea sau nu articolul, care-i dădea o culoare

arhaizantă. Dar, în timp ce niște particule inseparabile, *beth*, *kaph* și *lamed* ofereau cititorului posibilitatea vocalizării cu sau fără articol, cititorii textului biblic și-au permis să inoveze, lăsându-se conduși de sensibilitatea lingvistică contemporană.

Încheiem cu precizarea că *Sfânta Scriptură*, fiind o *Carte* scrisă în decursul a mai bine de un mileniu, comportă trei sensuri de interpretare, după scopul și conținutul fiecărei lucrări: istoric, literal și spiritual sau alegoric [35]. Pentru înțelegerea semnificației textului biblic, trebuie nu doar să stabilești doar o traducere corectă, ci să cunoști sensul cuvintelor folosite, să fii cont de particularitățile gramaticale și stilistice proprii, fie limbii, fie autorului studiat.

NOTE

- [1] Dicționar al Noului Testament, București, 1983.
- [2] *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, București, 1994.
- [3] *Dicționarul Teologilor Români*, București, 1996.
- [4] *Dicționar biblic* ed. Cartea Creștină – Oradea, 1995, p. 426-427.
- [5] A se vedea pe larg la Pr. Prof. Dr. Emilian Cornișescu, pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan, *Limba ebraică biblică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002, p. 5-13.
- [6] *Biblia sau Sfânta Scriptură* are, mai întâi, două părți distincte: *Vechiul și Noul Testament*. La rândul lor, cele două părți au 39 (la care se mai adaugă 14 *bune de citit*), respectiv 27 de cărți. *Vechiul Testament* s-a scris într-o perioadă lungă de timp, începând cu Moise, autorul primelor cinci cărți, cunoscute sub numele de *Pentateuh*.
- [7] *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediția Jubiliară a Sfântului Sinod, București, 2001, p. 7.
- [8] Bartolomeu Valeriu Anania, arhiepiscopul Clujului, *Cuvânt lămuritor asupra Sfintei Scripturi*, în *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediția Jubiliară a Sfântului Sinod, București, 2001 p. 7.
- [9] În continuare vom folosi prescurtarea Fac.
- [10] Este traducerea textului Vechiului Testament în limba greacă, la Alexandria, în timpul lui Ptolemeu al II-lea, a doua jumătate a secolului al III-lea, î.d.Hr., de *72 de bărbați înțelepți*, de aceea uneori se vorbește de „*Cei 72*”, făcându-se trimitere la cartea Vechiului Testament în limba greacă.
- [11] Este traducerea Bibliei, integrale, din limba greacă în limba latină, de către Fer. Ieronim, spre sfârșitul secolului al IV-lea d.Hr.
- [12] Pierre – Maurice BOGAERT – Matthias DELCOR, Edmond JACOB – Eduard LIPINSKI – Robert MARTIN-ACHARD, Joseph PONTHOT, *Dictionnaire encyclopedique de la Bible*, Publie sous la direction du Centre: Informatique et Bible Abbaye de Maredsous ed. Brepols, 1987, p. 523.
- [13] Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri, Partea întâia*, în „*Părinți și Scriitori Bisericești*”, vol. 17, București, 1986, p. 76.
- [14] Bartolomeu Valeriu Anania, *op. Cit.* P. 22.
- [15] Pierre – Maurice BOGAERT – Matthias DELCOR, Edmond JACOB – Eduard LIPINSKI – Robert MARTIN-ACHARD, Joseph PONTHOT, *op. Cit.*, p. 1247.
- [16] *Ibidem*, p. 310-311.
- [17] *Ibidem*, p. 311.
- [18] Sf. Vasile cel Mare, *op. Cit.*, p. 78.
- [19] În limba ebraică rădăcina verbului este trecută prin 7 forme de conjugare sau *biniyanim*, așa cum le numesc astăzi evreii. Aceste forme sunt *qal*, *nifal*, *piel*, *pual*, *hifil*, *hofal* și *hitpael*. La aceste 7 forme, conjugarea verbului regulat cuprinde perfectul, infinitivul absolut și construct, imperativul, imperfectul și participiul. A se vedea pe larg la Pr. Prof. Dr. Emilian Cornișescu, pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan, *op. Cit.* P. 87-109. Este curios faptul că la forma *piel* verbul *bârâ* înseamnă *a ciopli*, *a tăia* a se vedea mai pe larg la F. Vigouroux, *Dictionnaire de la Bible*, vol. XII, Paris, 1910, p. 579.
- [20] A se vedea pe larg la Petau, *De opificio sex dierum*, lib.I, c. II, nr. 8, în *Teologia sa Dogmatică*, Paris 1866, vol. IV, p. 151,
- [21] Apud Mariet Canevet, *Gregoire de Nysse et l'hermeneutique biblique*, Paris, 1983, p. 58.
- [22] Pierre – Maurice BOGAERT – Matthias DELCOR, Edmond JACOB – Eduard LIPINSKI – Robert MARTIN-ACHARD, Joseph PONTHOT, *op. Cit.*, p.1347.
- [23] *Ibem*, p. 1350.
- [24] A. Vacant et. J. Mangeot, *Dictionnaire de Theologie Catholique*, vol. II, Paris, 1910, Col. 2474
- [25] Semantica este adâncă, fiindcă așa-zisul joc de cuvinte capătă conotație axiologică. Astfel, legătura dintre pământ și om este dată chiar de rădăcina cuvintelor: *'âdâmâh* – pământ / *'âdâm* – om, iar adevărul acesta a trecut și la latini, care au văzut fireasca legătură între *humus* / *homo*.
- [26] Cuvântul arab *adima* înseamnă *a fi roșu*; e posibil ca rădăcina ebraică – *dam* – sânge să fie chiar cea care lămurește mai bine relația între *'adâmâh* și viață.

- [27] este o consoană linguală sonoră, care în traducere înseamnă *bici* și are valoarea numerică de 30. În ordinea alfabetului ebraic se găsește la nr. 12. Aceasta făcea parte din așa zisul grup *ahaltem*, care își măreau forma sau se dilata pentru a completa spațiul gol, nescris al unui rând. Și acest lucru se făcea, nu doar pentru că o frază, un verset se putea termina la jumătatea rândului, ci și pentru faptul că în limba ebraică veche nu se obișnuia separarea cuvintelor în silabe pe 2 rânduri. Se pare că această literă, în ebraica veche făcea parte din articolul hotărât, *hal*, care a rămas, mai târziu, *ha*.
- [28] Este o semivocală, redată prin două puncte, așezate sub consoană. La început reprezenta vocala *e* foarte scurtă și care se va transforma în *șewa'* în secolele X-VI î.d.Hr. este un semn masoretic și denumirea îi vine de la cuvântul *șewa'*, care se traduce prin nimic sau neant. Poate fi întâlnit sub forma lui *șewa simplu* sau *șewa compus*. Se pronunță *șwa*.
- [29] Are forma de T, cu funcție vocalică de a prelung și se traduce - a strâns. În textul masoretic întâlnim o vocală lungă *qameț* care se citește a lung și o vocală scurtă *qameț hatuf*, care este un *o* scurt, și se traduce prin a strâns repede. Sunt reguli speciale de citire și a uneia și a celeilalte - vocală, respectiv semivocală.
- [30] Este vorba despre Școala masoretică de la Tiberiada, care, pentru a înlătura dificultățile de citire a textului sfânt, au introdus semne speciale, numite masoretice, pe care le-au așezat deasupra, dedesubt sau în interiorul unei consoane. Școala masoretică din Babilon au așezat vocalele numai deasupra literelor.
- [31] Maurice Carez, Joseph Dore, Pierre Grelot, *De la Torah au Messie*, Desclee, Paris 1981, 49.
- [32] A se vedea pe larg la Ibidem, p. 49-51.
- [33] Este vorba despre capîștea Tofet, locul în care erau arși copiii jertfiți zeului Moloh, pe valea Hinonului.
- [34] Maurice Carez, Joseph Dore, Pierre Grelot, *op. Cit.*, p. 49.
- [35] A se vede pe lar, în acest sens P.C. Spicq, *Esquisse d'une histoire de l'exegese latine, au Moyen Age*, Paris, 1944.; Pr. Dr. Constantin Coman, *Erminia Duhului*, ed. Bizantină, București, 2002.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- *****Biblia sau Sfânta Scriptură*, (2001). București: Ediția Jubiliară a Sfântului Sinod. Editura: Institutului **Biblic** și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
- Bogaert, Pierre - Maurice, Delcor, Matthias, Jacob, Edmond, Lipinski, Eduard, Martin-Achard, Robert, Ponthot, Joseph (1987). *Dictionnaire encyclopedique de la Bible*, Publie sous la direction du Centre: Informatique et Bible Abbaye de Maredsous ed. Brepols.
- Canevet, Mariet (1983). *Gregoire de Nysse et l'hermeneutique biblique*, Paris.
- Carez, Maurice, Dore, Joseph, Grelot, Pierre (1981). *De la Torah au Messie*, Paris: Desclee.
- Coman, Constantin (2002). *Erminia Duhului*, București: ed. Bizantină.
- Cornîțescu, Emilian, Abrudan, Dumitru (2002). *Limba ebraică biblică*, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- *** *Dicționar al Noului Testament* (1983), București. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- *** *Dicționar de Teologie Ortodoxă* (1994), București. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- *** *Dicționar biblic* (1995). Oradea: ed. Cartea Creștină.
- *** *Dicționarul Teologilor Români* (1996). București. Editura Univers enciclopedic.
- Spicq, P.C. (1944). *Esquisse d'une histoire de l'exegese latine, au Moyen Age*, Paris. Bibliothèqu thomiste
- Vacant, A. Et Mangeot, J. (1910). *Dictionnaire de Theologie Catholique*, vol. II, Paris. Letouzé et Ané
- Vigouroux, F. (1910). *Dictionnaire de la Bible*, vol. XII, Paris.

ABSTRACT

The translation of the Holy Scripture, irrespective of the language into which it is to be translated, requires knowledge of the primary meaning of words. A translation, no matter the target language, will hardly convey the authentic meaning worded by Moses. That is why, we aim to highlight the complex significance of the Biblical Report of the Genesis, from the first book of the Holy Scripture. The book of the Genesis is mentioned just to prove that the saying "Traduttore traditore" is not an exception but a rule in the case of translations. What is the conclusion to the foregoing? Fundamental works should be read in their original version.